

P.C. Hooft prijs 2026

Anja Meulenbelt

Juryrapport

De schaamte voorbij

Taal, mijn probleem is taal, het is niet mijn taal. Ik zou in kleuren moeten kunnen schrijven of in woordloze geluiden. De flarden die ik vind tussen boodschappenlijstjes en aantekeningen staan ver van me af, of zijn zo dichtbij dat ik me geneer. Emoties die te sentimenteel lijken of te dramatisch als ze in letters op papier staan. Liefde. Pijn. Woorden die vlak worden, of zakelijk, of hard. Kut. Vagina. Orgasme. Niet mijn taal, maar ik heb nog geen andere.

Met deze probleemstelling begint Anja Meulenbelt in *De schaamte voorbij* (1976) een zoektocht die zich inmiddels uitstrekt over een halve eeuw en een schier eindeloze reeks boeken, artikelen, lezingen, toespraken, interviews, pamfletten, posts en commentaren. Het is verleidelijk, al te verleidelijk om in het aanschijn van de enormiteit van dit werk te stellen dat de taal die ze zocht gevonden is. Zeer zeker heeft ze taal gevonden, verbluffend veel taal. Maar wie stelt dat het probleem dat Meulenbelt beschreef daarmee opgelost is, miskent de natuur van haar vertoog.

De schaamte voorbij is vaak en terecht aangeduid als een boek over trauma. Die thematiek was in 1976 niet nieuw en de onwonden taal die Meulenbelt gebruikt om haar ongelukkige jeugd, haar ongewenste zwangerschap, haar gedwongen huwelijk en het geweld dat haar daarin ten deel viel, te beschrijven, was dat ook niet. Al in het literaire naturalisme werd trauma en alles wat daarbij hoort in directe taal verwoord. Nieuw waren evenmin de feministische ideeën aan de hand waarvan Meulenbelt zich van haar trauma probeerde te emanciperen. Wat *De schaamte voorbij* in literaire zin zo vernieuwend – of beter: zo revolutionair – maakte, was dat Meulenbelt zich niet opstelde als een neutrale instantie die trauma analyseert en maatschappelijke problematiek beschrijft. Integendeel, Meulenbelt toont zich er in *De schaamte voorbij* diep van doordrongen dat beschrijven altijd plaatsvindt *vanuit een positie*, vanuit een lichaam dat betekenissen krijgt opgedrongen op grond van klasse, gender, etniciteit, gezondheid en vanuit een geest die beheerst wordt door taboes, ideologie en de afwas die nog gedaan moet worden.

De taal die Meulenbelt in *De schaamte voorbij* begint te ontwikkelen, is daarom niet afstandelijk, analytisch en schijnbaar neutraal, maar direct betrokken, synthetiserend en bewust subjectief. Dat is allereerst terug te zien in de structuur die Meulenbelt kiest: de autobiografische reflecties worden ingekaderd door een verslag van de omstandigheden waaronder die reflecties geschreven worden, een verslag dat zelf ook weer betrokken, synthetiserend en bewust subjectief is. Subjectief is ook haar directe, rauwe en staccato stijl. Wie de schoonheid van die stijl probeert te beschrijven, zal eerder bij vergelijkingen met Janis Joplin dan met Maria Callas uitkomen en eerder bij woorden als ‘sprankelend’ en ‘energiek’ dan bij ‘verfijnd’. Maar verfijning valt dan ook niet te verwachten in een boek waarin met zoveel gebroken moest worden, waarin zoveel benoemd moest worden wat voorheen onzegbaar bleef.

Die kwaliteiten staan Meulenbelt in *De schaamte voorbij* toe om los te breken uit de gevangenschap van haar persoonlijke trauma en uit de sociale, maatschappelijke en culturele condities waaruit persoonlijk trauma resulteert. Bovendien kan ze de mogelijkheden van verzet tegen die condities op een even hartstochtelijke als kritische manier aftasten. Die mogelijkheden blijken er te over: politiek activisme, gespreks-groepen, feministische theorie, promiscuïteit, lesbische liefde, feesten, reizen, eindeloos discussiëren en bovenal het schrijven zelf. Het verkennen van die mogelijkheden gaat met teleurstellingen gepaard, maar ook die teleurstellingen kunnen weer verdisconteerd worden, want door Meulenbelts manier van beschouwen valt er aan elke ervaring nieuwe betekenis te ontlelen.

De schaamte voorbij kon daarom in literair, maatschappelijk en historisch opzicht een eruptie zijn. Het boek brak de door mannen gedefinieerde normen van de literatuur open,

omdat het ontsnapte aan genrecategorieën als ‘roman’, ‘autobiografie’, ‘pamflet’ of zelfs maar ‘bekentenisliteratuur’. Het brak door de grenzen tussen het persoonlijke en het politieke heen en reikte een collectief bewustzijn aan van hun fundamentele verweving. Het brak de ervaringshorizon van vrouwen open, die bij Meulenbelt konden lezen hoe het was om de vertrouwde repressie los te laten en een verlangend lichaam, een leergierige geest, een politiek activiste, een zelfstandige, alleen opvoedende moeder, een geëngageerde intellectueel, een naar geluk strevend mens en een schrijver te worden.

Die functie is het boek blijven vervullen. *De schaamte voorbij* is een van de weinige politiek uitgesproken en vernieuwende boeken uit de jaren zeventig die anno 2025 niet in de categorie curiosa uit een onherroepelijk afgesloten tijdperk liggen te verstoffen. Integendeel, steeds weer nieuwe generaties, overal ter wereld, pakken het boek op, lezen het collectief en gebruiken het als ijkpunt van hun ervaringen, als aanleiding voor hun discussies, als onderdeel van hun bewustwording.

Het is bovendien frappant hoe Meulenbelts manier van beschouwend schrijven, vanuit het besef dat beschouwen niet vanuit een neutrale positie plaatsvindt en daarom bewust subjectief is, gemeengoed is geworden voor met name schrijvers uit gemarginaliseerde groepen, die bewust reflecteren op zowel de kracht als de beperkingen van hun eigen positie. Recente voorbeelden uit het Nederlandse taalgebied zijn Sinan Çankaya, Bilal Ben Abdelkarim en Rachida Lamrabet, verder van huis valt te denken aan schrijvers als Édouard Louis en Tanehisi Coates. De literaire vorm van *De schaamte voorbij*, waarbij de schijn van objectiviteit wordt doorbroken door de eigen subjectiviteit op de voorgrond te plaatsen, is zowel in literaire als in politieke zin uitermate vruchtbaar gebleken.

Meulenbelt zelf had er lang geleden voor kunnen kiezen om op de lauweren van haar succes te gaan rusten. Maar dat heeft ze niet gedaan. Sterker nog, het oeuvre dat na de eruptie van *De schaamte voorbij* onder haar handen is ontstaan, lijkt soms een bewuste poging om het boek vooral niet tot monument te laten worden. Daarmee zou haar taal statisch geworden zijn, een norm, terwijl ze juist wilde blijven zoeken naar een dynamische taal, een open taal, een taal die het mogelijk maakt om steeds weer opnieuw positie te bepalen, die in dialoog gaat en in dialoog blijft, die steeds weer nieuwe impulsen kan opnemen. Een taal die kan verwerken, reflecteren, corrigeren, bekritisieren, herijken, verwelkomen, amuseren, enthousiasmeren en bevrijden, een taal die het onmogelijk maakt om te verstarren, om te conformeren, om cynisch te worden.

In Meulenbelts werk komen dan ook met enige regelmaat zinnen voor als 'Ik had nog veel bij te leren' of 'Daar had ik beter op moeten letten'. Het staat radicaal open voor nieuwe ontwikkelingen, nieuwe ideeën en nieuwe bewegingen – bewegingen, waarmee Meulenbelt zich inlaat en die ze soms weer verlaat, maar nooit zonder waardevolle ervaringen te formuleren en tot nieuwe positiebepalingen te komen. Dat levert dan scherpzinnige inzichten op zoals de volgende, uit haar nieuwste boek *Niet van gisteren* (2025), waarin Meulenbelt reflecteert over de teloorgang van BIJ1, de politieke partij waarvan ze zeven jaar actief lid is geweest:

Alles alleen ideologisch zien maakt dat we blind zijn voor persoonlijke pijn, die van onszelf en die van anderen, wat destructief kan zijn voor de samenwerking. Alles alleen persoonlijk opvatten maakt dat we blijven hangen in individuele oplossingen en niet tot collectieve actie komen. Wil een partij of organisatie werkelijk emanci-

patoire politiek bedrijven, dan moet ze de verschillen die binnen de partij leven zowel politiek maken als ze aanpakken op sociaal en emotioneel vlak.

Meulenbelt brengt lezers steeds naar nieuwe plekken: naar het diepe zuiden van de Verenigde Staten, naar China, naar de Balkan en, zeker in de laatste drie decennia, naar Gaza. Lezers worden niet over die plekken beleerd, maar ontdekken ze samen met Meulenbelt, worden deelgenoot van haar reflecties op het onrecht dat ze op die plekken aantreft en kunnen leren van haar engagement met de krachten die dat onrecht proberen te bestrijden. En omdat voor Meulenbelt elke nieuwe ervaring aanleiding vormt haar eigen positie opnieuw te overwegen, worden lezers uitgenodigd zelf ook hun verhouding tot onrecht elders te overdenken.

Want dat is de grootste kracht van Meulenbelts subjectieve taal. Het gaat bij de lectuur van haar werk niet primair om de vraag of je het overal mee eens bent, maar of je met haar mee kunt denken. Ook wanneer ze felle bewoordingen kiest om onrecht aan te klagen, blijft ze altijd hardop nadenken, onderzoeken en relateren. Er is bij Meulenbelt daarom zelfs plaats voor gewelddadige mannen, wier breinen ze dapper aftastend binnendringt, welbewust de moeite zichtbaar makend die het haar kost vast te houden aan het besef dat niemand als dader wordt geboren. En er is plaats voor de poes, ook al leren we in *Geliefde ramp. Over Sara en andere katten* (1989) dat het samenleven met een katachtige niet altijd meevalt:

Saar richtte haar burelen in achter de boeken, vanwaar zij een goed uitzicht had over de mensen zonder dat wij haar meteen zagen. We kregen wel ruzie over de vraag van wie die boeken eigenlijk waren, van haar of van mij, want ik had nog wel eens de neiging

ze opnieuw te rangschikken en daarmee veranderden de muren van haar woning. De deuren kwamen op andere plaatsen te zitten en conservatief als ze was beviel haar dat niet. Meestal won ik, maar het is vaak genoeg voorgekomen dat zij op plaatsen waar zij gewend was om zich toegang te verschaffen de boeken er weer uitwerkte.

Terecht heeft Meulenbelt haar laatste boek de ondertitel *Memoires*, maar dan anders meegegeven. Zeker wordt er in dit boek teruggekeken, geëvalueerd en verwerkt, maar het staat ook weer boordevol nieuwe ideeën, inzichten en ervaringen die Meulenbelt allemaal gebruikt om haar taal verder te verrijken. Dat acht ze hard nodig, want taal blijkt net als vijftig jaar eerder nog steeds een probleem:

(...) het taalgebruik over klasse is nog niet erg ontwikkeld. Het is vrijwel niet mogelijk om het over klassenverschillen te hebben zonder de woorden 'hoger' en 'lager' te gebruiken. Er zijn pogingen: dan liever onderverdelen in 'praktisch' en 'theoretisch' onderwijs? Helpt dat? Niet echt. Niets voldoet echt.

Er moet nog steeds taal gemaakt worden: subjectieve taal, zelfbewuste taal, betere taal en mooiere taal ook, mits het om een schoonheid gaat die niet verhult, maar zichtbaar maakt. Het werk van Meulenbelt biedt een uitnodigende, warmhartige demonstratie hoe die taal te vinden is en steeds opnieuw gevonden moet worden.

Het zou onvolledig zijn om een juryrapport over Meulenbelts literaire werk te beperken tot dat wat ze heeft geschreven. Meulenbelt is namelijk ook een literaire activist. Ze was een van de oprichters van de Feministische Uitgeverij Sara, waar ongeveer een decennium lang vertalingen van baanbrekende feministische essays verschenen – van Alice Schwarzer tot Audre Lorde – en ook de eerste boeken verschenen waarin systematisch onderzoek werd gedaan naar de specifieke vormen van racisme in Nederland, waaronder *Alledaags racisme* (1984) van Philomena Essed. Ook in die zin heeft Meulenbelts werk steeds weer ruimte opengemaakt, voor haarzelf en voor anderen.

Tot slot moet nog de Anna Bijns Prijs genoemd worden, die Meulenbelt met een aantal andere vrouwelijke schrijvers midden jaren tachtig in het leven riep, uit onvrede over de structurele benadeling van vrouwen bij het vergeven van literaire prijzen. Dat de jury nu het werk van Meulenbelt voor de P.C. Hooftprijs voor beschouwend proza voordraagt, als eerste vrouw in de bijna driekwart eeuw beslaande geschiedenis van de prijs, laat zien dat verandering mogelijk is. Zoals Meulenbelt zelf in haar werk steeds weer heeft laten zien: het verleden laat zich niet corrigeren, hooguit verwerken, om zo een andere, betere toekomst mogelijk te maken. De voordracht van Meulenbelt is daarom bedoeld als een bevrijdende eruptie, als een heilzame breuk die ruimte maakt voor heel veel nieuwe mogelijkheden.